

کتاب جامع

بهداشت عمومی

فصل ۱۱ / گفتار ۵ / دکتر حسین حاتمی، دکتر خسرو رفائی شیرپاک

امور جنسی و بهداشت جنسی در انسان

فهرست مطالب

۲۲۳۵.....	اهداف درس
۲۲۳۵.....	مقدمه
۲۲۳۷.....	بعضی از تعاریف پایه در زمینه امور جنسی
۲۲۳۸.....	بهداشت جنسی
۲۲۳۹.....	بهداشت جنسی جزئی ادغام یافته در نظام خدمات بهداشتی
۲۲۴۰.....	منابع

امور جنسی و بهداشت جنسی در انسان (Sexuality and Sexual Health)

دکتر حسین حاتمی*، دکتر خسرو رفائی شیرپاک**

* دانشکده بهداشت و ایمنی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

** دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی تهران

اهداف درس

انتظار می‌رود فراگیرنده پس از گذراندن این درس، بتواند:

- رویکرد بهداشت باروری و جنسی را توضیح دهد
- واژه‌های امور جنسی (سکچوالیتی) بهداشت جنسی، جنسیت، جنس، هویت جنسی، جهت گیری جنسی و رفتار جنسی را تعریف کند
- جنبه‌های مختلف امور جنسی را نام برده و با ذکر مثال از این اصل که امور جنسی فقط مربوط به رفتار جنسی انسان نمی‌شود دفاع کند
- اهمیت پرداختن به مسئله بهداشت جنسی را شرح دهد
- فواید ادغام خدمات بهداشت جنسی را در نظام ارائه خدمات بهداشتی بیان کند

مقدمه

واژه فارسی مناسبی برای بیان آنچه تحت عنوان سکچوالیتی (Sexuality) می‌شناسیم وجود ندارد. واژه‌های جنسیت، ویژگی‌های جنسی، امور جنسی و تمایلات جنسی که اغلب به عنوان ترجمه آن به کار می‌روند همیشه نمی‌توانند تمامی آنچه را که از این اصطلاح باید استنباط شود بیان دارند. به هر حال از آنجایی که در حال حاضر واژه امور جنسی، ترجمه مناسب تری برای آن قلمداد می‌شود در این متن از این کلمه استفاده شده است. درک درست از امور جنسی، لازمه ارتقاء بهداشت باروری است و بهداشت باروری، خود یکی از اجزاء اساسی

سلامت انسان، محسوب می‌شود.

اگرچه ارتباط بین امور جنسی و بهداشت باروری، بسیار روشن است اما غالباً در خدمات مربوط به بهداشت باروری، این جزء نادیده گرفته می‌شود. در بسیاری از نقاط جهان، درک درستی از امور جنسی وجود ندارد و وجود تابوها، کج فهمی‌ها و موانع اجتماعی و فرهنگی در راه آموزش مفاهیم و بیان مثبت آنچه به نام امور جنسی می‌شناسیم باعث فقدان یا سطح پایین کمیت و کیفیت خدمات مربوط به بهداشت جنسی و مسائل مربوط به آن شده است. یادگیری صحیح مسائل جنسی از بروز اختلالات جنسی جلوگیری کرده و کمک می‌کند در مواجهه با برخی مسائل مثل نازایی، نارسایی‌های جنسی، عفونت‌های مقاربتی، سوء رفتارهای جنسی و ... برخورد مناسب تری اتخاذ شود. اگرچه ممکن است همه این وقایع برای همه مردم رخ ندهند، به هر حال ارائه این خدمات باعث می‌شود مردم در مورد مسائل جنسی، عمیق‌تر فکر کرده دیدگاه ژرف‌تری نسبت به خود و دیگران پیدا کنند. این یادگیری‌ها باعث می‌شود تا در روابط بین فردی خود حساس‌تر و آگاه‌تر بوده و همین امر نهایتاً منجر به ایجاد صمیمیت بیشتر و لذت بیشتر از مسائل زناشویی در زندگی خواهد شد. آگاهی از این مسائل همچنین کمک می‌کند تا ارتباطات جنسی منطقی و مسئولانه‌تری داشته و در تصمیم‌گیری‌های مهم شخصی، درمورد مسائل جنسی، بهتر عمل شود. برای ارائه خدمات بهداشت باروری و جنسی و از آنجایی که امور جنسی تأثیر عمیقی بر سلامت باروری خواهد داشت ارائه کنندگان خدمت باید با مفاهیم اولیه و محتوای خدمات باروری و جنسی، آشنا باشند.

اهمیت رفتار جنسی صحیح و رفع مشکلات جسمی، روانی و اجتماعی و درمان بیماری‌هایی که موجب اختلال در اینگونه رفتارها می‌شوند از صدها سال قبل در کشور ایران، مورد توجه طلایه‌داران پزشکی نیاکان نیز بوده است! به گونه‌ای که حکیم جرجانی در کتاب ذخیره خوارزمشاهی که چهارمین و آخرین دایره المعارف اصلی پزشکی نیاکان است به طور جدی، بر خلاف ادبیات پزشکی آن زمان، بی‌پرده و بدون هیچگونه احساس شرم و حیایی به این امر، پرداخته و ضمن تشریح موضوع و تأکید بر اهمیت حیاتی آن خطاب به پزشکان، می‌نویسد:

چون سبب بقای جانوران، تولید و تناسل است **آفریدگار تبارک و تعالی** لذتی به افراط در مجامعت که سبب زادوولد است تعبیه کرده و پیش از یافتن آن لذت، میل شدید آن را در همه جانوران به ودیعت نهاده و به انسان که کارهای او به اندیشه و تدبیر و پیش و پس کارها و شناختن آن‌ها است، این خاصیت را ارزانی داشت و مسخر آن لذت کرد و شرم را که از ویژگی‌های مردمی است در طلب آن لذت، مغلوب قوت بهیمی کرد و فراموشی را بر وی مسلط نمود تا در آن حال از اندیشیدن به تدبیر و پیش و پس کارها غافل شود و با غم‌های پدر و مادر برای فرزند و برای پرورش و صلاح و فساد او غافل شوند! زیرا تا حال این فرزند درخور حال پدر و مادر باشد یا نه و آن‌ها را از این فرزند، نیکونامی یا زشت‌نامی، حاصل شود، همه را فراموش کنند و بسیاری از انسان‌ها هستند که کمال عقل و مروت و شرم و خوشتن داری آن‌ها بدان جای است که هرگز نام آن عضو که آلت این کار است به زبان نمی‌آورند و نمی‌خواهند که پیش دیگران ساعد دست یا پشت پای خویش را برهنه کنند! لکن در آن حال، چنان مغلوب قوت بهیمی می‌شوند که همچون بهیمه، اندام تناسلی خویش را برهنه کنند و چه بسا عورت مفعول را نیز برهنه نمایند و خواهند که آن را ببینند و خواهند که ساعتی درازتر، در آن کار باشند این همه برای آن است که نسل انسان باقی بماند چندان که **آفریدگار تبارک و تعالی** تقدیر کرده است و اگر نه آن است که این فراموشکاری، پدید می‌آمد و قوت بهیمی غالب نمی‌شد هرگز کدام عاقلی این کار می‌کرد و غم‌های فرزندان را که

یاد شد به خویشتن، هموار می‌کرد؟! هرکس این معنی را درک کند به کمال قدرت و حکمت **آفریدگار تبارک و تعالی** اقرار می‌کند و با اخلاص، خواهد گفت **ذلک تقدیر العزیز العلیم**.

حکیم جرجانی در ادامه مطلب فوق، در باب دوم از این مبحث، می‌نویسد: باید دانست که پزشکی، شامل نگاه داشتن تندرستی بر تندرستان و زایل کردن بیماری از بیماران است تا تندرستی به کالبد آنان بازآید و این حفظ اشخاص است چندان که ممکن گردد و حفظ نوع، بزرگ‌تر و مهم‌تر از حفظ شخص است و درمان اعضای تناسلی، از جمله اسباب حفظ نوع است زیرا حفظ نوع، به تناسل است و تناسل، حاصل نمی‌شود مگر آن وقت که نر و ماده در لذت جماع و در انزال، موافق باشند و اگر نر و ماده در این دو معنی موافق باشند هم فرزند پدید می‌آید و هم میان آن‌ها الفت می‌باشد و اگر لذت مرد از آمیزش زن یا لذت زن از آمیزش مرد کمتر بوده باشد و یا در انزال، تقدیمی و تاخیری رخ بدهد نه فرزند پدید می‌آید و نه میان آن‌ها الفتی وجود خواهد داشت و در بسیاری از موارد، کیسه منی، ضعیف بوده و آب آن جهنده نیست و لذا نه فرزند پدید می‌آید نه زن از مرد لذت تمام می‌یابد و چه بسا آب مرد، گرم و تیز بوده و زود انزال افتد و شهوت زن بجنبنیده و بر آمیزش مرد، حریص گشته و نیاز او تمام نشده مرد از وی جدا شود که در اینصورت اگر زنی باشد که شرم و حفاظ او کمتر بوده باشد بیم آن می‌رود که اگر در آن حال بیگانه‌ای را بیابد نیاز خویش را از وی برآورده کند.

تدبیر آن که لذت هردو از یکدیگر به طور کاملی حاصل شود و تدبیر آن که انزال هردو موافق نیفتد و بطور همزمان و بدون تاخیر و تعجیل، صورت گیرد، در حیطه علم پزشکی و به دست پزشک است و اگر مزاج آب مرد یا آب زن، نامعتدل است و از آن‌ها فرزندی به بار نمی‌آید یا آب هر دو یا آب یکی از آن‌ها، اندک است تدبیر به اعتدال بازآوردن و تدبیر فراوانی آن در علم پزشکی است و اگر آلت مرد و زن به اندازه یکدیگر نیست و بدان سبب از یکدیگر لذتی نبرده و میان آنان الفتی نیست تدبیر آن هم در علم پزشکی است. به این سبب تدبیر درمان اعضاء تناسلی، واجب است و انسان را در این خصوص به این علم نیاز بیشتری است و از آن جا که پزشک در درمان این اعراض، سبب الفت و تناسل و بقای نوع است اگر بگویند پزشک، جانشینی از جانشین‌های خداوند تعالی در میان خلق است، درست می‌باشد [K6G19J3B1](#) ". در اینجا برخی مفاهیم، تعاریف و اهمیت پرداختن به موضوع بهداشت جنسی را بیان خواهیم کرد و بر این واقعیت، تاکید می‌کنیم که آنچه در صفحات بعد به عنوان آخرین دست‌آوردهای روانشناختی، اجتماعی و تجربی مرتبط با موضوع رفتار جنسی، آورده شده است فقط اندکی افزون‌تر از باورهای مندرج در منابع پزشکی نیاکان و از جمله "ذخیره خوارزمشاهی" است.

بعضی از تعاریف پایه در زمینه امور جنسی

جنس (Sex): خصوصیات زیست شناختی افراد شامل آناتومی، فیزیولوژی و ژنتیک به عنوان مرد یا زن

جنسیت (Gender): آنچه شخص، جامعه یا نظام قانونی به عنوان مذکر یا مؤنث، تعریف می‌کند

نقش جنسی (Gender Role): بیان کننده بخشی از نگرش‌ها، رفتارها، انتظارات و وظایف تعریف شده فرهنگی و اجتماعی برای زنان و مردان می‌باشد

هویت جنسی (Gender Identity): تحت عنوان Sexual Identity هم بیان می‌شود و اشاره به عقیده

شخصی و خصوصی هر کس در مورد مذکر یا مؤنث بودن خود دارد (ممکن است کسی به لحاظ زیست شناختی مذکر باشد ولی احساس مؤنث بودن بکند)

جهت گیری جنسی (Sexual Orientation): ترجیح یا جاذبه تحریک آمیز و رومانتیک برای داشتن روابط جنسی با جنس مخالف، موافق و یا هر دو جنس

رفتار جنسی (Sexual Behavior): فعالیت‌هایی هستند که به بیان امور جنسی هر فردی اشاره دارد

باید توجه داشت که لزوماً رفتار جنسی کسی نشان دهنده جهت گیری یا هویت جنسی او نیست

امور جنسی (Sexuality): یک تجربه کامل حسی است که هم مغز و هم جسم را درگیر می‌کند و فقط به فعالیت دستگاه تناسلی خلاصه نمی‌شود و در تمامی آنچه از آن به عنوان انسان نام می‌بریم تجلی می‌یابد و ارزش‌ها، نگرش‌ها، رفتار، ظاهر فیزیکی، باورها، عواطف، علایق، جنبه‌های روحانی انسان و شخصیت و نیز طریق اجتماعی شدن ما را در بر می‌گیرد.

برای درک بهتر از امور جنسی و تکامل آن در انسان ناگزیر باید مجموعه وجودی انسان را که شامل اجزاء جسمی مثل ژنتیک، هورمون‌ها، تغییرات زیست شناختی بین زن و مرد، تغییرات فیزیولوژیک و ...، روانی شامل احساس فرد نسبت به خود و دیگران، هویت جنسی، توانایی بیان احساسات خود، قبول امور جنسی به عنوان جزئی از زندگی و ...، اجتماعی شامل ارتباط بین خود و دیگران، دوستی، عشق، ازدواج، فرهنگ، قوانین و ...، فطری و معنوی شامل مذهب، ارزش‌ها، باورها و ... می‌باشد، در نظر گرفت. همانگونه که در تعریف نیز بیان شد امور جنسی از همه این جنبه‌ها تأثیر می‌پذیرد و بر همه آنها تأثیرگذار است. به عبارت دیگر امور جنسی از پیش از تولد آغاز می‌شود و تا پایان عمر با انسان همراه است. از زمان گشوده شدن تخم و مشخص شدن جنس جنین جنبه جسمی و زیست شناختی امور جنسی آغاز می‌گردد و با گذر انسان از مراحل مختلف رشد و تکامل، تا زمان مرگ، تغییرات قابل توجه و متناسب با مرحله رشدی در امور جنسی رخ می‌دهد اما هیچگاه متوقف نمی‌شود.

چنانچه بتوانیم امور جنسی خود را به گونه‌ای مثبت بیان کنیم آنگاه قادر خواهیم بود هویت منحصر به فرد خود را بسازیم، با احساساتی پُر حرارت، هوشمندانه و دلنشین ارتباط برقرار کنیم، معنای لذت جنسی و تخلیه هیجانی را درک کنیم، در محدوده وفاداری به همسر، با دیگران ارتباط عاطفی برقرار نماییم، حس ارزش دادن به خود را به دست آوریم و از دیدگاه بسیاری از افراد، از طریق فرزندانمان به آینده متصل باشیم. توانایی در بیان مثبت امور جنسی یکی از لذت‌بخش‌ترین و پربارترین جنبه‌های تجارب انسانی است و برای افرادی که از نظر اجتماعی و عاطفی در محرومیت قرار دارند جبران کننده بسیاری از جنبه‌های کمتر مثبت زندگی ماشینی امروزی است.

بهداشت جنسی (Sexual Health)

تعریف سازمان جهانی بهداشت از بهداشت جنسی این چنین است: «هماهنگی و سازگاری جنبه‌های جسمی، عاطفی، عقلانی و اجتماعی امور جنسی انسان، به گونه‌ای که شخصیت، روابط و عشق را ارتقاء داده و پربارتر کند» ... بنابراین بهداشت جنسی، رویکردی مثبت به امور جنسی در انسان است و به پربارتر کردن زندگی و روابط بین

فردی اشاره دارد و فقط به مشاوره و مراقبت از باروری و بیماری‌های جنسی خلاصه نمی‌شود. **تحقق بهداشت جنسی برای هرکس به این معناست که فرد بتواند زندگی توأم با رعایت موازین اخلاق فردی و اجتماعی داشته باشد و در عین حال، بتواند از رفتار باروری خود لذت برده و آن را کنترل کند و با رعایت اصول عقاید توحیدی، وفاداری به همسر و هنجارهای اخلاقی - اجتماعی، از عواملی که موجب مہار پاسخ جنسی و اختلال در روابط جنسی می‌شود مثل ترس، باورهای غلط، شرم، احساس گناه و از بیماری‌ها، اختلالات جسمی و نارسایی‌هایی که با عملکرد باروری و جنسی تداخل دارند دور باشد.**

بهداشت جنسی، توانایی فرد برای بیان امور جنسی خود، در چارچوب نظام ارزشی جامعه، قوانین، اعتقادات و فرهنگ جاری، بدون ترس از عفونت‌های مقاربتی، حاملگی‌های ناخواسته، اعمال زور، خشونت و تبعیض است. بهداشت جنسی یعنی توانایی داشتن زندگی جنسی آگاهانه، لذت‌بخش و بی‌خطر که بر اساس بیان مثبت ویژگی‌های جنسی و احترام متقابل در روابط جنسی به وجود آمده و براساس **عقیده و علاقه مشترکی** استوار باشد. در این صورت بهداشت جنسی نه تنها لذت‌بخش است بلکه ارتباطات و روابط بین فردی را نیز تقویت می‌کند و نیاز به آرامش توأم با احساس سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی را تأمین می‌کند! و چه نیکو فرموده است پروردگارمان در خصوص فلسفه ازدواج و تشکیل خانواده: «خداوند، همسرانی را برای شما خلق کرده است تا در کنار یکدیگر بیارامید...»^۱ و بدون شک در سایه چنین انس و الفت و آرامشی، محیط برای یک زندگی پویا، مولد و شادمانه‌ای مهیا و مساعد خواهد شد و چنین فرهنگ و اندیشه و شیوه‌ای به نسل‌های بعدی نیز انتقال خواهد یافت.

بدیهی است که پایداری چنین مزایایی در سایه علاقه مشترک، عقیده مشترک و عفت و پاکدامنی و وفاداری به همسر، تحقق خواهد یافت.

ناگفته نماند که نه تنها اسلام با تشریح ازدواج، مسیر رسیدن به عفت و حیا را هموار می‌سازد و ازدواج را بهترین و طبیعی‌ترین راه تأمین نیازهای جنسی و عاطفی معرفی می‌کند بلکه در سایر ادیان توحیدی نظیر مسیحیت، کلیمیت و دین زرتشت هم بر این امر مهم تأکید گردیده است.

مسیحیان هنگام ازدواج، متعهد می‌شوند که یکی شدن مرد و زن را نشانه‌ای آشکار برای محبت خدا به بشر قرار دهند و به همین علت، مسیحیان، ازدواج را التزام و تعهد در طول زندگی می‌شمارند.

برپایه تعالیم یهود، یک زن بدون همسر و یک مرد بدون زن، انسان‌های کاملی نیستند و با ازدواج و پیوند زناشویی از شکل ناقص به وجودی کامل تبدیل می‌شوند.

در کیش حضرت زرتشت (ع) نیز به منظور نظم به کارهای دنیا و محکم ساختن یگانگی و جلوگیری از فساد اخلاقی، در مورد زناشویی، تأکید زیاد گردیده و این کار به خوبی ستوده شده است و آنگونه که در کتاب

^۱ - وَ مِنْ آيَاتِهِ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا اِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً ۚ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُوْنَ (سوره روم، آیه ۲۱). یکی از آیات الهی این است که همسرانی را برای شما آفریده و عشق و محبت بی نظیری را بینتان جاری ساخته است تا در کنار هم با آرامش، زنگی کنید! پدیده‌ای که آنقدر هدفدار، پرمعنا و با عظمت است! که درک فلسفه آن فقط برای کسانی که اهل تفکر و تعقل و تحقیق، هستند میسر می‌باشد.

اوستا، یسنه هات ۵۳ آمده است، خطاب به افرادی که به تازگی ازدواج کرده‌اند می‌فرماید: ”بر هریک از شماست که در پرتو منش نیک، در راه آشه از دیگری پیشی گیرد. بی‌گمان این برای وی، پاداش نیکی خواهد بود“.

بهداشت جنسی جزئی ادغام یافته در نظام خدمات بهداشتی

همانگونه که قبلاً نیز اشاره شد برای پاسخ‌گویی به نیازهای بهداشت جنسی افراد، لازم است تغییراتی در نظام خدمات بهداشتی ایجاد شود. این حرف به این معنا نیست که نظام ارائه خدمات باید به ارائه ساختارهای جدید ارائه خدمت یا استخدام کارکنان جدید یا گسترش فیزیکی مراکز خود تن دردهد. بلکه مراد این است که ارائه خدمات بهداشت جنسی باید جزئی ادغام یافته در نظام خدمات بهداشت باروری بوده و با نیازسنجی، توانمندسازی و آموزش کارکنان، نظام بهداشتی را برای در اختیار گذاشتن چنین خدماتی آماده ساخته و مردم را برای استفاده از آن تشویق نماید ...

در نهایت، ارائه خدمات بهداشت جنسی به مردم کمک می‌کند تا:

- بتوانند برای پیشگیری از بیماری‌های مقاربتی و حاملگی‌های ناخواسته راه‌های مناسبی را انتخاب کنند،
- روش مناسب‌تری را جهت پیشگیری از بارداری انتخاب کرده و به این ترتیب بر تداوم استفاده از روش افزوده و از میزان شکست روش بکاهند،
- در مورد امور جنسی خود راحت‌تر صحبت کرده و نیازهای خود را بهتر بیان کنند و به این ترتیب قادر شوند رفتارهای پیشگیرانه‌ای را اتخاذ کنند،
- آگاهی خود را در زمینه امور جنسی، بالا برده و این اطلاعات را با دیگران به اشتراک بگذارند،
- تغییرات مربوط به امور جنسی خود را که در طول زمان رخ می‌دهد بهتر درک کرده و بپذیرند،
- رفتارهای سالم جنسی را پیش گرفته و مقوله‌هایی مثل لذت بردن و خشونت‌های جنسی را در نظر بگیرند،
- و ... رضایت بیشتری از خدمات ارائه شده داشته باشند.

شکی نیست که یکی از پشتوانه‌های مهم تحقق واقعیت‌های مندرج در این گفتار، دستیابی به اقتصاد شفاف، پویا، شکوفا و مولد و گسترش و پایداری عدالت در تمامی شئون اجتماعی است.

منابع

1. Westheimer Ruth K., Laport standford, Human sexuality- a psychosocial perspective, Lippincott Williams and Wilkins, 2002.
2. Wilson Heather, Mc Andrew Sue, Sexual health- Foundation for practice, Baillere Tindall, 2000.
3. Wells Diane, Caring for Sexuality in Health and Illness, Churchill Livingstone, 2000.
4. Masters William H., Johnson Virginia E., Kolodny Robert C., Masters and Johnson on Sex and Human Loving, Jaico Publishing House 2001.
5. MacLaren, Aileen. Comprehensive Sexual Health Assessment, Journal of Nurse -Midwifery Vol. 4,

No. 2, March/April 1995 pages: 104-119 .

6. WHO, Teaching modules for basic education in human sexuality, 1995.

7. Family Planning Queensland, Health and Physical Education, Sexual Health, 2001.

۸ - جرجانی سید اسماعیل (حکیم جرجانی). ذخیره خوارزمشاهی، کتاب ششم، گفتار ۱۹، جزو سوم، باب اول و دوم. قابل دستیابی: <https://sites.google.com/site/zakhirekhawrazmshahi2/zakhireh-sirjani/fehr-k06-htm> (K6G19J3B1).

۹ - قرآن مجید، سوره روم، آیه ۲۱.

۱۰ - ازدواج در ادیان و مذاهب، اتحادیه بین المللی زنان پیروان ادیان توحیدی. در آدرس: <http://rwgn.net/index.aspx?siteid=1&pageid=437> قابل دسترسی در تاریخ ۱۱ شهریور ۱۳۹۷.

برای مطالعه بیشتر:

1. WHO. Sexual health and its linkages to reproductive health: an operational approach, 2017. Available from:

http://www.who.int/reproductivehealth/publications/sexual_health/sh-linkages-rh/en/. [Cited 2019 February].

2. WHO. sexually transmitted infections (STIs). Fact sheet Updated August 2016, Available from: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs110/en/>. [Cited 2019 February].

3. WHO. Sexual and Reproductive Health. Sexual health, human rights and the law. 2015. PP. 1-49, Available from: http://www.who.int/reproductivehealth/publications/sexual_health/sexual-health-human-rights-law/en/. [Cited 2019 February].

4. WHO. Developing sexual health programmes: A framework for action. World Health Organization, 2010. PP. 1-55. Available from: http://www.who.int/reproductivehealth/publications/sexual_health/rhr_hrp_10_22/en/. [Cited 2019 February].

5. WHO. Sexual and reproductive health, Sexual health issues, Available from: http://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/issues/en/. [Cited 2019 February].

6. WHO. Sexual and Reproductive Health. A multi-country study on gender, sexuality and vaginal practices. Implications for sexual health. 2012, Available from: http://www.who.int/reproductivehealth/publications/sexual_health/rhr_12_25/en/. [Cited 2019 February].